
Vážené čtenářky a čtenáři,

dostává se Vám do ruky číslo Sociologického časopisu, které se zaměřuje na sociologii ve čtyřech postkomunistických zemích střední Evropy, jež se v roce 1991 dohodly na vytvoření volného regionálního sdružení nazývaného od té doby visegrádská čtyřka (či přesněji do rozdělení československé federace trojka): Maďarsku, Polsku, Slovensku a České republice. Visegrád vznikl jako projekt především zahraničněpolitický a jeho použitelnost jako principu pro uspořádání čísla časopisu věnovaného sociologii se může zdát na první pohled sporná. Bylo by jistě zavádějící hovořit o „visegrádské sociologii“ ve stejném smyslu, jako se hovoří o národních sociologiích (budíž mi prominut tento dnes již značně antikvovaný termín), tedy jako o vnitřně sice velmi výrazně diferencované, ale přesto určitou, nejen jazykovou, jednotu vykazující třídě sociologických aktivit, autorů a institucí. Nic takového neexistuje a není ani našim úmyslem zde čtenáře o existenci takto chápané visegrádské sociologie přesvědčit. I přesto však lze najít docela pádné důvody podporující myšlenku čísla věnovaného čtyřem různým sociologiím pěstovaným ve čtyřech visegrádských zemích. Ty čtyři národní sociologie, které se ve visegrádské oblasti rozvíjejí, nejsou a nemohou být zcela na sobě nezávislé a zcela jistě se také nedá tvrdit, že by nebylo dost témat, o kterých by spolu mohly vést dialog, což lze samo o sobě považovat za minimální dostatečný důvod pro to, aby se společně objevily na stránkách našeho časopisu.

Čtyři národní sociologie visegrádských zemí nabízejí obraz velké rozmanitosti. Jsou to sociologie různě velké, staré a produktivní, každá z nich je vevázána do velmi odlišného sociopolitického kontextu a každá z nich dospěla do své současné podoby velmi rozdílnými cestami. O výrazných osobnostech všech těchto sociologií se dá bez nadsázky říci, že by v prostředí jiné společnosti vypadaly úplně jinak nebo by vůbec nebyly možné. Také témata, jimiž se jednotlivé sociologie visegrádských zemí v různých dobách své existence zabývaly s obzvláštním zaujetím, byla velmi různá.

Přes toto všechno však stále platí, že sociologie zemí visegrádské čtyřky mají některé společné rysy, díky kterým může pokus o bližší poznání všech najednou získat své opodstatnění. Předně už pouhá banální okolnost, že se jedná o sociologie čtyř spolu sousedících zemí, znamená, že situace těchto sociologií a společností, kterými se zabývají, nebyly ani nejsou až tak docela odlišné a nesouměřitelné. Všechny čtyři společnosti tvořily ještě na začátku minulého století součást rakousko-uherské monarchie, ale spolu s tím i mnoha legendami opředěného kontinentu „Střední Evropa“, po kterém ve všech těchto zemích najdeme nemalou dávku nostalgie. Všechny čtyři pocítily na vlastní kůži řádění dvou totalitářů 20. století a všechny bez rozdílu sdílí v posledních letech osud „pozdě příchozích“ a „dohánějících“ států, jejichž snahou je nalezení pro ně odpovídajícího místa v mezinárodním systému epochy globalizace, obzvláště pak v integrující se Evropě. To není málo, a jak je opět třeba zdůraznit, tato téměř rodinná příbuznost situací vytváří předpoklady pro

navázání hlubšího než jen čistě zdvořilostního rozhovoru mezi čtveřicí sociologií z visegrádských zemí.

Společný pohled na sociologie visegrádského prostoru nachází ospravedlnění i v dalším téměř samozřejmém vyhlížejícím faktu, totiž že vzájemné ovlivňování a výměna pohledů na sociální problémy a politické otázky mezi zeměmi Visegrádu existuje již dlouho. Vliv polské sociologie na sociologie všech tří zbývajících zemí je jistě neoddiskutovatelný. Česká sociologie měla v minulosti vliv na sociologii slovenskou a v některých ohledech i maďarskou. Ovlivnění však bylo vzájemné a všestranné. Po roce 1989 se pohledy aktérů postkomunistických sociologií obrátily k sociologiím západní Evropy a USA jako k faktickému globálnímu centru gravitace uvnitř disciplíny. Tato orientace byla téměř výhradní a zcela pochopitelně zůstává i nadále neobyčejně silná. Zdá se však, že s postupem let sílí uvědomění, že na některé vlastní problémy je výhodné pohlížet z vlastní perspektivy a tuto perspektivu má smysl dále rozvíjet a „ladit“ v porovnávání a výměně názorů se sociologiemi z místně i historicky nejbližších společností. A tak, i když se sociologové zemí Visegrádu dívají všichni převážně jedním směrem, na západ, dochází k tomu, a v budoucnosti možná bude docházet častěji než dosud, že se občas podívají i na sebe navzájem. Příležitostí k tomu není a nebude málo.

Stručnému představení příspěvků, z nichž se skládá toto číslo SČ, je třeba předeslat poznámku, že se nejedná o v klasickém slova smyslu monotematické číslo, neboť jednotící rámec v jeho případě netvoří nějaké téma, kterému by se věnovaly všechny články, ale společným jmenovatelem je region, v němž všichni autoři a autorky působí a o němž píší. Bylo by nanejvýš obtížné a jistě velmi nebezpečné pokoušet se o sestavení čísla, které by chtělo být pro sociologii visegrádských zemí reprezentativní. Nebezpečné by to bylo už jen proto, že všechny čtyři národní sociologie jsou přirozeně natolik vnitřně členité a bohaté, že vybrat jako jejich reprezentanty dva nebo tři články by muselo nutně znamenat trestuhodné zanedbání deseti nebo dvaceti jiných, které by mohly danou sociologii reprezentovat stejně dobře, ne-li lépe. Číslo o sociologii v zemích visegrádské čtyřky proto nepřichází s pomýlenou pretenzí představit to nejlepší, co ve Visegrádu v oblasti sociologie v posledních letech vzniklo, ale mnohem skromněji nabízí jakýsi minimální vzorek visegrádské sociologické produkce, jehož smyslem je poukázat jednoduše na to, že v těchto zemích se sociologie provozovala a provozuje způsobem, který si zaslouží pozornost českých čtenářů. I když plyne z logiky věci, že články tohoto čísla tvoří jen nepatrný výřez všeho visegrádského sociologického bádání a psaní, snad se při jejich výběru podařilo naplnit zásadu, že okolnostmi vynucená selektivnost nemá znamenat nahodilost.

Tematicky vyhraněný blok v rámci tohoto v prvé řadě regionálně orientovaného čísla představuje série článků věnovaná sociologii práva ve čtyřech zemích visegrádské oblasti. Podrobněji o obsahu a kontextu tohoto bloku informuje editorský úvodník Jiřího Přibáně na s. 560–562. Potvrzení již výše zmíněné skutečnosti, že osudy národních sociologií v zemích visegrádské čtyřky vykazují velmi nápadné a pro povahu každé z nich závažné podobnosti, přinášejí dva následující články, kte-

ré jsou věnovány dějinám sociologie v Polsku a Maďarsku před rokem 1989. Tyto texty náleží do problémového okruhu, který otevřelo monotematické číslo SČ o dějinách české sociologie v období 1965–1989 (5/2004), a jednak pomáhají lépe pochopit vývoj české sociologie tohoto období tím, že upozorňují na řadu významných paralel mezi českou a polskou, respektive maďarskou sociologií stejného období, a jednak představují samy o sobě fascinující četbu o podobách, jichž nabývala souhra vědění a moci ve dvou dalších komunistických státech (připomeňme, že ve zmíněném čísle 5/2004 vyšel rovněž příspěvek popisující peripetie slovenské sociologie před rokem 1989). Dalším pozoruhodným článkem tohoto čísla je esej polského sociologa Jaroslawa Kiliase, dlouhodobě se věnujícího problematice nacionalismu a současně mimořádně fundovaného znalce české sociologie (hle důkaz o tom, že cosi jako visegrádská vzájemnost není jen prázdné slovo), na téma, které by mohlo probudit zájem v nejednom českém čtenáři daleko za hranicemi sociologické obce: nacionální identifikace v Haškově Švejkovi.

Snad je to těžko zpochybnitelný primát polské sociologie mezi všemi národními sociologiemi visegrádského prostoru, co způsobuje, že i texty další rubriky mají souvislost právě s našimi severními sousedy. V rubrice *Medailon* nejdříve připomínáme, že v tomto roce slaví své 80. narozeniny Zygmunt Bauman, autor, jehož renomé je sice již dlouho zaslouženě světové, ale který se sám označení „visegrádský sociolog“ nebrání a z jehož díla se středoevropská zkušenost alespoň v implicitní podobě nevytrácí snad ani na okamžik. Dokladem toho, že prof. Baumana jeho životní výročí zastihuje ve stále neuvěřitelně čínorodém rozpoložení, je jeden z jeho nejnovějších esejů, který zde přetiskujeme s jeho laskavým svolením. S nemenším potěšením dále připomínáme sedmdesátiny doc. Jana Sedláčka z Filozofické fakulty UK v Praze, který patří k nejlepším českým znalcům a přátelům polské sociologie a jehož záslužné překlady polských autorů již od 60. let otevírají cestu k sociologii (nejen té polské nebo visegrádské) mnoha adeptům oboru.

„Visegrádskou dimenzi“ mají i zbývající rubriky. Z recenzí si dovolím poukázat alespoň na profil již bohužel zaniknuvšího maďarského sociologického časopisu *Replika*, v rubrice *Zprávy* na příspěvek věnovaný spolupráci agentur pro výzkum veřejného mínění v zemích visegrádské čtyřky.

Bylo by zřejmě velmi nespravedlivé vůči zbytku Evropy příliš vehementně hájit výrok Milana Kundery z 80. let, že střední Evropa je Evropou v malém, evropštější než Evropa sama. Bylo by jistě velmi domýšlivé vůči onomu poněkud vágně vymezovanému regionu střední Evropa označovat Visegrád za jeho jádro a nejvlastnější ztělesnění. Můžeme si však na závěr snad dovolit alespoň zadoufat, že navazování vztahů mezi sociologiemi visegrádských zemí, jemuž se snaží napomoci i toto číslo SČ, je drobným, ale nikoli zbytečným příspěvkem k budování mostů mezi středoevropskými národy a také jedním z krůčků, jimiž se střední Evropa po všech ranách historického osudu, které jí uštědřilo minulá století, stává alespoň tak evropskou jako Evropa sama.

Marek Skovajsa